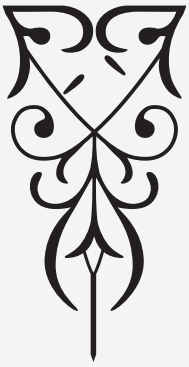

מלאכות קושר ומתיר

סימן שיז

תוכן מלאכות קושר ומתיר

פתיחה למלאכות קושר ומתיר 25

סוגיות שונות בקשרים

א. אלו קשרים אסורים בשבת 27

ב. הגדרת "קיימא" 29

ג. הגדרת 'קשר אומן', ודין קשר כפול או קשר אחד 31

ד. קשירה לצורך מצווה 33

ה. אופני היתר נוספים לקשירה 34
קשר שיכול להתירו באחת מידיו • חבל רעוע • קשירה בחבל הראוי למאכל בהמה • קשר שחשוב בעיניו לזמן קצר אך אינו מתירו לעולם • היתר קשירה על ידי גוי

ו. הפותל חבלים 37

סוגי קשרים

ז. שמא יקשור קשר של קיימא 38

ח. מקרים שבהם אוסרים הקשירה מחשש שיימלך ויבטלנו שם .. 39
קשירת דליים הקבועים בבור • קשר עניבה • קשירת חבל בפני הבהמה • קשירת חבל שבפרה ובאבוס

איסור מתיר

ט. התרת קשרים בשבת – הגדרות כלליות 43

י. ניתוק והפקעת קשר 43

יא. התרת קשר שאינו עומד אלא להתרה 44

יב. התרת קשר על ידי גוי 44

פתיחה למלאכות קושר ומתיר

מקור המלאכות במשכן

כשלאורגי היריעות נפסקה נימא היו קושרים אותה[1], ובזה הייתה מתקיימת מלאכת קושר במשכן. מלאכת מתיר נעשתה כשציידי החילזון היו מתירים הרשתות שלהם ונוטלים חוט מרשת אחת ומעבירים לאחרת על מנת לקושרה שם[2]. ויש אומרים שבפעולה זו של קשירת הרשתות דווקא הייתה נעשית מלאכת קושר, ולא באריגת היריעות[3].

1 בגמרא שבת (עד:): קשירה במשכן היכא הואי, אמר רבא: שכן קושרין ביתדות אהלים. אמר ליה אביי: ההוא קושר על מנת להתיר הוא, אלא אמר אביי: שכן אורגי יריעות שנפסקה להן נימא קושרים אותה. ע"כ. וכן כתב רש"י (קיא: ד"ה ואלו) שקשירה נעשתה בקושרי יריעות שנפסקות, והובאו דבריו בב"י בתחילת סימן שיז.

2 אחר דברי אביי בגמרא שם, מובא בזו הלשון: א"ל רבא: תרצת קושר, מתיר מאי איכא למימר, וכי תימא: דאי מתרמי ליה תרי חוטי קיטרי בהדי הדדי, שרי חד וקטר חד, השתא לפני מלך בשר ודם אין עושין כן לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה עושין. אלא אמר רבא ואיתימא רבי עילאי: שכן צדי חלזון קושרין ומתירין. ובירושלמי (שבת פ"ז ה"ב) אמרו: נפסק, היה קושרו. חזר ונפסק, לעשותן קשרים קשרים אי אפשר, אלא חוזר ומתיר את הראשון. ע"כ. ומפורש שזה כהוה אמינא של הבבלי.

3 בתוספות רעק"א למשניות (ריש פרק אלו קשרים) הקשה על רש"י שאמר שהקושר במשכן היה בחוטי יריעות הנפסקות, שהרי זה היה שם לסלקא דעתך, אבל אחרי זה דחה זאת רבא, והגמרא מסיקה שהיה זה בצדי חילזון, ושוב לא צריכים להיא דקושרי יריעות. ולרש"י יש לתרץ שדברי רבא מוסבים רק על מתיר, אבל על קושר לא נדחו דברי אביי. ועיין בתפארת ישראל (פט"ו. בועז אות א) שהביא דברי רעק"א וביאר שההכרח ללמוד מציידי חילזון הוא בייחוד לשיטת הרמב"ם ורי"ף הסוברים שקשר של קיימא שאינו מעשה אומן אין חייבים עליו ולשיטתם אי אפשר ללמוד קשירה מאורגי היריעות, כי קשירה זו אינה נחשבת קשר אומן. ואילו לרש"י אין צורך לזה, כי אין קשר אומן מהווה תנאי להתחייב ולכן למד רש"י מאורגי היריעות. ובמשנת ר"ב תירץ אליבא דרש"י בשני אופנים נוספים: א. רש"י סובר שאין ללמוד מציידי החילזון כי קשירה זו פעמים לא היתה נעשית לקיימא אלא לזמן קצוב כגון שבוע או חודש [לפי הסבר זה חידש שמחייב רש"י אף במתיר קשר שאינו של קיימא, ומה שכתבו (קיא:) כשם שחייב על קישורן כך חייב על היתרן אין כוונת התנא לדמותם באופן מלא ולומר שהמתיר קשר שאינו של קיימא פטור, אלא כוונת התנא לומר שישנו דמיון מסוים ביניהם אך בעניין התרת קשר שאינו של קיימא ישנו הבדל, ע"ש שהאריך. אך מיתר הפוסקים לא נראה שפירשו כדבריו]. ב. הרשתות היו מוכנות לבני ישראל קודם מלאכת המשכן וקשירתם החלה עוד קודם מלאכת המשכן ואין זה בכלל מלאכת המשכן. ועוד שבציידי החילזון המלאכה העיקרית היתה התרת הקשר ואילו הקשירה היתה רק טפלה לו.

מהות המלאכות

מהות מלאכת קושר היא בחיבור שני דברים זה לזה, ומלאכת מתיר בהתרת שני דברים זה מזה. ואף שגם מלאכת תופר עניינה חיבור ב' דברים זה לזה, ההבדל ביניהם הוא שקשירה ניתנת להתרה ולהחזרה לקדמותה שוב ושוב, ואילו תפירה אינה ניתנת להפרדה אלא על ידי קריעה. ולכן, אין חייב הקושר אלא כשהיה הקשר של קיימא, תנאי שלא מצאנו במלאכות אחרות[4], כי רק קשירה שמיועדת לעולם הופכת את החיבור להיות חיבור המתקיים להתחייב עליו[5].

4 ואף שגם במלאכת תופר מצאנו דעות שתפירה זמנית מותרת (ע' רמ"א שיז, ג) אין זה אליבא דכו"ע. ולקמן בעמוד 37 יבואר שבאמת ישנו דמיון מסוים בין מלאכות קושר ומתיר למלאכות תופר וקורע.

5 ערוך השולחן (שיז סע' יח), שו"ת אגרות משה (ח"ב סי' פד). וע"ע שו"ת אבני נזר (ח"א או"ח סי' קפ).

[**הערת הגר"י אריאל:** במהות המלאכה, הבדלתם בין קושר לתופר, לדעתכם קשר ניתן להתרה ואילו תפירה לא ניתנת להפרדה אלא על ידי קריעה. צ"ע מפרימה של שני אריגים המחוברים על ידי תפירה, הפרימה מחזירה אותם למצב הקודם והיא בכלל קריעה. לכן הכרח לחלק בין חוט לאריג. חיבור שני אריגים או שני חלקי אריג על ידי אמצעי אחר זוהי תפירה. חיבור שני חוטים או שני קצוות החוט על ידי עצמם זוהי קשירה. ואכן במלאכת תופר הגדרתם את מלאכת התפירה בהגדרה דומה. עכ"ל]

בשו"ת אבני נזר (סי' קפ) חקר האם החיוב בקשירה הוא על פעולת הקשירה או שהוא על חיבור חלקי הבגד זה לזה. והוכיח שהדבר תלוי במחלוקת הראשונים: הרא"ם (סי' רעד) פירש גבי הנאמר בגמרא (עד:) שהתופר ב' תפירות אינו חייב אלא אם קשרן, וכתב על זה הרא"ם שמכך שלא חייבו אלא משום תופר שמע מינה שקשר אחד אינו נחשב קשר. מדבריו משמע שהחיוב במלאכה זו הוא על פעולת הקשירה, שהרי כעת ישנו חיבור של שני חלקי הבגד שנוצר ע"י ב' התפירות והקשירה, ולמרות זאת כתב הרא"ם שאין בזה איסור משום מלאכת קושר. דברי הרא"ם הובאו להלכה ברמ"א (שיז, א). אבל יש שהבינו שחייב גם משום קושר וגם משום תופר. יוצא מדבריהם, שהחיוב הוא על עצם חיבור חלקי הבגד זה לזה ולאו דווקא על פעולת הקשירה. כן מצינו גם בספר כלכלת שבת (התופר אות כג) שהתופר שתי תפירות וקשרן קשר אחד או תפר ג' תפירות אפילו לא קשרן, חייב משום תופר ואף משום קושר. באבני נזר (שם) הביא נפק"מ נוספת: אם קושר שני ראשי החוט זה לזה, אם נאמר שהחיוב הוא על עצם הקשירה אינו חייב אלא אם קושר שני ראשי חוטים שונים לזה לזה (כמו שכתב כן בהדיא הרא"ם), אך אם החיוב הוא על חיבור חלקי הבגד חייב אף בקושר את שני הראשים של אותו חוט. ע"ש באות ה שהוכיח שנחלקו בזה ראשונים נוספים.

הקשרים המותרים והאסורים

סעיף א

א. אלו קשרים אסורים בשבת

זה השולחן

שו"ע שיז, א

הקושר קשר של קיימא, והוא מעשה אומן, חייב, כגון: קשר הגמלים וקשר הספנים וקשרי רצועות מנעל וסנדל שקושרים הרצענים בשעת עשייתן וכן כל כיוצא בזה, אבל הקושר קשר של קיימא ואינו מעשה אומן, פטור. הגה: ויש חולקים שסבירא להו דכל קשר של קיימא, אפילו של הדיוט, חייבין עליו ... וקשר שאינו של קיימא ואינו מעשה אומן, מותר לקשרו לכתחילה (מ"ב סק"ה – אפילו אם דעתו שיתקיים איזה זמן. והבן איש חי כי תשא אות א מחמיר), כיצד: נפסקה לו רצועה וקשרה, נפסק החבל וקשרו, או שקשר חבל בדלי או שקשר רסן בהמה, הרי זה פטור, וכן כל כיוצא באלו הקשרים שהם מעשה הדיוט וכל אדם קושר אותם לקיימא. וכל קשר שאינו של קיימא, אם קשרו קשר אומן הרי זה אסור.

סביב לשולחנך

מחלוקת הראשונים בהבנת סוגי הקשרים האסורים

שנינו במשנה (שבת קיא:): ואלו קשרים שחייבין עליהן: קשר הגמלין וקשר הספנין. וכשם שהוא חייב על קישורן - כך הוא חייב על היתרן. רבי מאיר אומר: כל קשר שהוא יכול להתירו באחת מידיו אין חייבין עליו. ובמשנה לאחר מכן מובא: יש לך קשרין שאין חייבין עליהן כקשר הגמלין וכקשר הספנין. קושרת אישה מפתח חלוקה, וחוטי סבכה, ושל פסקיא, ורצועות מנעל וסנדל, ונודות יין ושמן, וקדירה של בשר. ע"כ. ובגמרא (שם) נתבאר באריכות מהם קשרים אלו ומהו טיבם.

העולה מדברי המשנה והגמרא שם הוא שישנם ג' חילוקים בקשרים: א. יש שאסור לקושרם מדאו' ("שחייבין עליהן"), ונקראים "קשר של קיימא"; ב. יש שאסורים מדרבנן ("קשרים שאין חייבין עליהן"), ונקראים 'קשר שאינו של קיימא'; ג. ויש שמותרים לכתחילה ("קושרת אישה מפתח חלוקה וחוטי סבכה"), והרבותא בהנ"ל היא שלא גזרו שמא יפשטו אותם מבלי לפתוח אחר כך הקשר ויהיה הקשר של קיימא כמו שהתבאר שם בגמרא (קיב. וקיב:) באורך[6]. ונחלקו הראשונים מהו הגדר המבדיל בין הקשרים השונים:

6 רש"י ביאר שמה שלא גוזרים בזה הוא משום שבכל אחד מהמקרים יש לקושר סיבה שלא להשאירו קשור כך [וכגון בסבכה, שהאשה חסה על שערה, כמובא בגמרא. וכן בפסקיא, פירש רש"י (ד"ה חייסה) שאין לחשוש שתשאיר האחד סגור, משום שהאשה מקפידה על צניעותה ולא תפשוט הפסיקיא כך]. אבל רמב"ם (פ"י ה"ג) ביאר שאפילו אם יניחם כך

לשיטת הרי"ף (מא:), רמב"ם (פ"י ה"א - ב), רבנו חננאל (קיא:) ומאירי (קיא:) קשר של קיימא היינו שהוא מעשה אומן וגם נעשה לקיימא (תרתי), ואם חסר אחד מהם – נחשב קשר שאינו של קיימא ופטור. ואם ליתא לשניהם, כלומר שהוא מעשה הדיוט וגם לא נעשה לקיימא – מותר לקושרו בשבת[7].

אבל הרא"ש (פט"ו סי' א), רש"י, רבנו ירוחם (חלק י"ד נתיב יב פז:), טור, ריטב"א (קיא:) ועוד ראשונים סוברים שהכל תלוי בזמן שעשוי הקשר לעמוד בלבד, ולכן: א. קשר שנעשה להתקיים זמן רב ביותר נחשב קשר של קיימא וחייב על קשירתו. ב. קשר שנעשה לזמן מועט נחשב קשר שאינו של קיימא ופטור. ג. קשר שהדרך להתירו לזמן מועט ביותר מותר לקושרו. לשיטה זו, אין משמעות כלל לטיב הקשר אם הוא של אומן או לא.

הנפקא מינה בין השיטות השונות ופסיקת השו"ע והרמ"א

לכל שיטה יש קולא וחומרא: לרי"ף, כל שהוא מעשה אומן אסור אפילו עומד להתירו ביומו, ומאידך אינו חייב אלא אם קושר קשר של קיימא והוא גם מעשה אומן. ואילו לרא"ש, כל שהוא עומד לזמן מרובה חייב אפילו אינו מעשה אומן, ומאידך אפילו קשר אומן מותר אם קושרו על מנת להתירו ביומו [ונפק"מ נוספת: לרא"ש יש ג' זמנים להגדיר מהו קשר של קיימא, ואילו לרי"ף, לפי דעת המג"א ומ"ב, יש רק ב', ויתבאר זאת להלן].

להלכה למעשה, השו"ע פסק כרי"ף, אבל הרמ"א החמיר גם כדעת רא"ש (אבל גם חשש לדעת הרי"ף, שהרי כתב שאין אנו בקיאים מהו קשר אומן, וזה מתאים לשיטת הרי"ף).

זר זהב סביב

קשר שאינו של קיימא שיש חשש שיימלך ויניחו כך לעולם

קשר שלפעמים נמלך ומבטלו שם לעולם, אסור מדרבנן לקשרו, אף שבעת הקשירה אינו מתכוון לכך. ויש מקילים בזה להולכים בשיטת השו"ע.

דעת האוסרים מקורה בדברי הכלבו (סי' לא, כו ע"ד), הובא בב"י (סו"ס שיז) ובמ"ב (סקל"ד). והחזון עובדיה (ח"ה עמ' נ) כתב ע"פ האבני נזר (סי' קפא אות ח) שלסוברים כרי"ף ורמב"ם יש להקל בזה, דאינה אלא גזרה לגזרה, שהרי לרי"ף ולרמב"ם אף אם יימלך עליו להשאירו לעולם, לא יתחייב כל שאינו קשר אומן.

אין הם קשרים של קיימא, משום שפעם קושר ופעם מתיר, הילכך לא גזרו גזירה לגזירה. וכתב ב"י שאפשר לפרש כך אף את רש"י.

7 'קיימא' נזכר כבר במשנה (קיא:), אבל קשר אומן לא מצינו בפירוש, ומדברי הרי"ף מוכח שלמד זאת מהנאמר בגמרא (קיב.) גבי מנעלא דאושכפי (-קשר שהאושכף עושה בתהליך ייצור הנעל), ופירש הרי"ף שהוא קשר אומן. וכן את הכלל שאם הוא של קיימא וקשרו הדיוט פטור אבל אסור למד הרי"ף ממנעלא דרבנן הנזכר שם. ואת הכלל שאם אינו קשר של קיימא וקשרו אומן, פטור, פירש הרי"ף כך את חומרתא דקטרי אינהו שנזכר בגמרא שם. ויש שהבינו (עיין הגהות והערות על הטור) שחומרתא אינו קשר אומן, ולשיטתם יש ללמוד דין זה מהמשנה (שבת קיא:): כלל אר"י: כל קשר שאינו של קיימא אין חייבין עליו, ועל כורחך בשל אומן, כן כתב הגר"א.

ב. הגדרת "קיימא"

זה השולחן

רמ"א שיז, א

י"א שכל קשר שאינו עשוי להתיר באותו יום עצמו, מקרי של קיימא. ויש מקילין לומר דעד שבעה ימים לא מקרי של קיימא (ועיין לעיל סימן שיד סעיף י) (ביאור הלכה סע' ד ד"ה שאינם קבועים - במקום הצורך יש להקל בקשר העומד ליותר מיום אחד).

סביב לשולחנך

מחלוקת הראשונים לעניין הזמן שהקשר עשוי לעמוד

'קיימא' משמעו הזמן שהקשר עתיד לעמוד. מפשט דברי רש"י נראה שכל שהקשר עומד לעולם, ללא קצבת זמן, מיקרי של קיימא. ואם קוצב לו זמן, מיקרי אינו של קיימא ופטור, ורק קשר העומד להתירו ביומו מותר לקושרו. וכך ביאר הט"ז (סק"א) את כל הסוגייה.

אבל הרבה פוסקים סוברים שהדבר תלוי במספר הימים שהקשר עתיד לעמוד: לדעת הטור ומרדכי (סו"ס שפו), כפי שהאריך הב"י להוכיח מדבריהם, כל שאינו עומד להתקיים שבעה ימים מיקרי עשוי להתירו בכל יום ושרי (ולכן כתב המרדכי גבי אבנט שאם מתקיים הקשר שבוע אחד אסור, משמע שאם מתקיים פחות מכן מותר), עד חודש פטור, יותר מחודש חייב חטאת.

ארחות חיים (הלכות שבת, המלאכות סי' קו) בשם ה"ר פרץ סובר שקשר שעומד להתירו בכל יום מותר, קשר שעומד להתירו עד שבוע פטור, קשר שעומד שמונה ימים או יותר בלא התרה חייב. ולדעת רבנו ירוחם (שם) כל שעומד להתקיים פחות משלשה ימים, עשוי להתירו בכל יום מיקרי ושרי.

להלכה: הרמ"א החמיר וכתב שכל קשר שאינו עשוי להתיר באותו יום עצמו אסור לקושרו, אלא שציין שיש מקילין עד ז' ימים. אח"כ ציין בסוגריים את דברי השו"ע (שיד, י) לעניין חותמות שבקרקע, שאסור להפקיע ולחתוך אותם משום סתירה, וזהו דווקא כשעשוי לקיים על מנת שלא להסירו בשבת עצמה, ומשמע מזה דכל קשר שנעשה ליותר מיום אחד מיקרי כבר של קיימא קצת. וכן הוכיח הפמ"ג (שיז א"א סק"ב) מסתימת השו"ע ורמ"א שם דדוקא בעתיד להתירו ביומו מותר [ועיין שו"ת ציץ אליעזר (ח"ז סי' כט אות ג) שגם כתב כן בדעת הרמ"א]. וכתב המ"ב (סק"ו) דכל פחות מכ"ד שעות ביומו מקרי ואפילו אם אינו באותו יום, כגון מליל שבת ליומו. וכן האליה רבה (סק"ב) כתב שהעיקר כדעה הראשונה שאין לקשור קשר שאינו עומד להתירו ביומו. והעתיק דבריו להלכה הכה"ח (סקי"ד). וכן סתמו החיי אדם (כלל כז סעי' ב) והבא"ח (ש"ב כי תשא אות א). וכן כתב הגר"ז (סעי' ב) אך סיים שבמקום צורך גדול ניתן לקשור אף בעומד יותר מיום אחד אם עושה כן על ידי גוי. והפס"ת (סק"א) העתיק להלכה את דברי הגר"ז.

אבל בביאור הלכה (סעי' ד ד"ה שאינם קבועים) הוכיח מהרבה ראשונים שאפילו בעשוי להתקיים יותר מיום אחד אין בו איסור, וכתב שלכן במקום הצורך יש להקל. גם הבית מאיר (סע' א) כתב כן והוכיח מרש"י שאף ביותר מיום אחד מיקרי עומד להתירו ביומו. וכן עיין להלן עמוד 41 בדיון גבי קשירת ס"ת בקשר ועניבה על גביו שהרבה אחרונים הסתמכו על דעה זו למעשה.

ויתר על כן, לדעת הגרע"י (חזון עובדיה ח"ה עמ' מז-נ) אפשר להקל אפילו לכתחילה בקשר העומד עד ז' ימים[8].

8 וביאר בהערה שם שכיון שנחלקו האחרונים האם לשו"ע הפוסק כרי"ף אין נחשב קיימא

שיעור "קיימא" לשיטת הרמב"ם רי"ף ושו"ע

בפשטות, מחלוקת הראשונים שנזכרה לעיל לעניין שיעור הזמן הנחשב 'קיימא' היא דווקא לשיטת רש"י וסיעתו, אבל לרמב"ם ולרי"ף כל קשר העומד לעולם נקרא של קיימא, וכל שיש לו זמן שעומד להתירו, אפילו ימים הרבה, נקרא אינו של קיימא (פמ"ג במש"ז סק"א, מ"ב סק"ה, שו"ת אבני נזר סי' קעח), ואם הוא של הדיוט יהיה מותר לקושרו אף לכתחילה. אבל יש מחמירים וסוברים שאף לרמב"ם ורי"ף יש ג' חילוקים בזמן שעתיד הקשר לעמוד (ט"ז סק"א, בא"ח ש"ב כי תשא אות א, שו"ת שבט הלוי ח"ח סע' קעג בשם תהילה לדוד).

"קיימא" – לפי דעת הקושר או לפי מנהג העולם

נחלקו האחרונים אם הולכים בזה אחר דעתו של האדם הקושר או אחר דעת רוב בני האדם. הט"ז (סק"א) סובר שהכל תלוי בדעת האדם הקושר, ומשמע מדבריו שאפילו אם קושר קשר האסור מהתורה, כגון קשר הגמלין, ודעתו להתירו ביומו, מותר הדבר. וכן משמע מדברי שבולי הלקט[9] (סי' קכד) המובא בב"י, שכתב שקשר "שדעתו" לקיימו שבת או חודש פטור אבל אסור, ואם "דעתו" לקיימו לעולם חייב חטאת, ואם אין "דעתו" לקיימו אלא ליומו מותר לכתחילה. עכ"ד. הרי לנו שתלה הכל בכוונת הקושר.

אבל מלשון הב"י (ד"ה נמצינו) מוכח שהכל הולך אחר דרך העולם, שכן כתב: נמצינו למדין דקשר של קיימא מיקרי קשר דבר שדרך לקושרו על דעת שיעמוד לעולם, וקשר שאינו של קיימא דשרי הוא העשוי להתירו בכל יום. ולדעת רש"י והרא"ש קשר העשוי להתקיים ימים רבים אף על פי שקשרו הדיוט חייב חטאת וקשר שאינו עשוי להתקיים ימים רבים אבל עשוי הוא להתקיים ימים מספר כגון סנדלא דרבנן אינו חייב חטאת אבל איסורא מיהא איכא. עכ"ל הב"י. ומוכח מדבריו שהולכים אחר דרך העולם. וכן דעת הביאור הלכה (ד"ה הקושר), שאחר שהביא דברי הט"ז חלק עליהם וכתב דאזלינן בתר העולם, ולכן קשר שדרכו של העולם לקשרו בקביעות, לא אזלינן בתר מחשבת הקושר לבטל שם קשר ממנו.

עוד כתב הביאור הלכה שלפי מה שנתבאר שהולכים אחר דעת העולם יש לתרץ קושיית הגרעק"א מהסוגיה בערובין (קג.), ששם מובא שאם נפסקה בשבת נימא בכינור של בן לוי, עונבה אבל לא קושרה, מחמת מלאכת קושר, והקשה רעק"א מדוע לא יקשור אותה על דעת להתירה במוצ"ש. וכתב ע"ז הביאור הלכה שלדברי החולקים על הט"ז ניחא, כי מדובר באיסור דאו', כיוון שדרך בנ"א להניחה כך.

וכן הקשו כמה אחרונים (עיין חזו"ע שם) על הט"ז מכך שבערובין (צז.) נאמר שאסור לקשור תפילין חדשות בשבת, ולפי דברי הט"ז מדוע לא יתירו לקשרם על דעת להתירם במוצ"ש. וכן הקשו ממה שנאמר (סוכה לג:) שאם הותר אגדו של לולב

אלא בעומד לעולם או שמא יש לאסור כל שהקשר עומד לאיזה זמן (הובאה מחלוקתם למעלה), הלכך עכ"פ יש להקל כדעה המתירה קשר העומד לז' ימים.

9 מובא בגמרא (שבת קיב.): רב יהודה אחוה דרב סלא חסידא הוה ליה ההוא זוגא דסנדלי, זמנין דנפיק ביה איהו, זימנין נפיק ביה ינוקיה. אתא לקמיה דאביי, אמר ליה: כהאי גוונא מאי. אמר ליה: חייב חטאת. אמר ליה: השתא פטור אבל אסור קא קשיא לי, חייב חטאת קאמרת לי - מאי טעמא - אמר ליה: משום דבחול נמי, זימנין נפיקנא ביה אנא, זימנין נפיק ביה ינוקא. אמר ליה: אי הכי - מותר לכתחילה. עכ"ל הגמרא. ומשמע מפשט הגמרא כשבולי הלקט, דאי לאו הכי מה ההווה אמינא של אביי לגעור בו, הרי מדובר בקשר שאינו של קיימא, אלא על כרחך מדובר בקשר של קיימא ולמרות זאת מותר. ובביאור הלכה (ד"ה הקושר) תירץ דהיינו באותם שדרכם לקשור רק לפי שעה, אך אין זה פשט הגמרא. ועיין ריטב"א.

ביו"ט לא יאגוד אותו אלא כאגודה של ירק, ולשיטת הט"ז מדוע לא יאגוד אותו על דעת להתירו במוצ"ש, אלא על כרחך שהולכים אחר דעת רוב בני אדם.

אומנם מה שהחמיר הביאור הלכה היינו דווקא בקשר שאיסורו מדאו', כגון שהוא עשוי לעמוד לעולם, בזה אין מועילה מחשבתו להתירו, אבל קשר שאינו עומד לעולם, שאיסור קשירתו אינו אלא מדרבנן, מועילה מחשבתו להתירו ביומו לכו"ע (פס"ת סק"ד בשם תהל"ד.

ועיין בדברי הבית מאיר (תחילת סימן שיז) שהביא דברי הט"ז וחלק עליהם, אך טען שאף שאין דעתו של הקושר מעלה או מורידה, אם הקשר מצד עצמו עשוי להתרה בזמן קצוב, כגון שיש הכרח אמיתי אצל האדם הקושר להתירו ביומו או שהקשר עשוי מחומר שאינו עשוי להחזיק לזמן ארוך, מועיל הדבר אף בקשר העומד לעולם. וציין לדבריו הפס"ת (סק"ד).

בספק אם עתיד להתירו ביומו או תוך ז' ימים, אזלינן לקולא, כדין ספקא דרבנן לקולא (ט"ז סק"ב, גר"ז סק"א, פס"ת הערה 12). אך ספק אם עשוי לעולם או לא, נחשב לספקא דאורייתא ולחומרא (פס"ת שם).

קשר שנעשה על מנת להתירו ביומו אך לעיתים נמלך עליו ליותר זמן

הט"ז (סק"ב) הוכיח שהכול הולך אחר שעת הקשירה, ואם הייתה כוונתו בזמן זה להתירו ביומו או שלא היה ודאי שלא תהיה כוונתו כך, אף שאח"כ יכול להיות שיימלך וישאירו ליותר זמן, אין בכך איסור. וכן כתב הגר"ז (סע' א). וכן פסקו האחרונים (שו"ת ציץ אליעזר ח"ז סי' כט סוף אות א, חזון עובדיה ח"ה עמ' סו).

ג. הגדרת 'קשר אומן', ודין קשר כפול או קשר אחד

זה השולחן

רמ"א שיז, א

וי"א דיש ליזהר שלא להתיר שום קשר שהוא שני קשרים זה על זה, דאין אנו בקיאים איזה מקרי קשר של אומן דאפילו בשאינו של קיימא אסור לקשרו והוא הדין להתירו, וכן נוהגין (מ"ב סקכ"ג – ומכל מקום אם דרכו לעשות עניבה ובלא כוונה נקשר, דינו כקשר שעשוי להתיר בכל יום); ומ"מ נראה דבמקום צערא אין לחוש ומותר להתירו, דאינו אלא איסור דרבנן ובמקום צער לא גזרו (בשערי תשובה הביא מהברכ"י שמקל בב' קשרים זה על זה. וכן דעת הגר"ע יוסף. ובאור לציון ח"ב פכ"ט ה"א הקל רק כשדעתו לקושרו ליום אחד בלבד. ובשו"ת רב פעלים ח"ב סי' מד החמיר אף בזה, וכן החמיר אפילו כשהקשר אינו מהודק אלא קצת). והא דבעינן ב' קשרים זה על זה, היינו כשקושר ב' דברים ביחד, אבל אם עשה קשר בראש אחד של חוט או משיחה, דינו כשני קשרים.

סביב לשולחנך

מהו קשר אומן, והחומרא בקשירת קשר כפול או חזק

בפשטות, קשר 'אומן' פירושו קשר שצריך מומחיות כלשהיא על מנת לקושרו (ביה"ל ד"ה הקושר. ערוך השולחן סע' י), ושקשר זה לא יהא ניתר מעצמו (ביה"ל שם, בפירוש דעת הט"ז), ואין הדבר תלוי בחוזק הקשר כלל.

אבל השל"ג (מא.) כתב שלא נתברר היטב מהו קשר אומן ושמהרי"ף משמע שהוא קשר "הדק היטב", ולכן כתב שיש ליזהר שלא לקשור קשר ע"ג קשר[10], והובאו דבריו ברמ"א [יש לציין, שלגבי אגידת ד' המינים נאמר שצריך לקושרם בקשר גמור, דהיינו ב' קשרים זה על זה (שו"ע תרנא, א), ובמ"ב שם (סקי"א) מוכח שאם עשה קשר אחד ואח"כ עשה כריכות כדי להחזיק את הקשר הנ"ל, נחשב הדבר כב' קשרים זה על זה. נראה שאף לשבת יהיה הדבר אסור משום קשר על גבי קשר. ועיין לקמן עמודים 41-40 שם נתבאר שלדעת המ"ב יש לאסור גם עניבה ע"ג קשר אלא אם עומדת להתירה ביומה].

לעומת זאת, החזון איש (סי' נב יז) הוכיח[11] שמדינא אין איסור בקשר ע"ג קשר, ושזו חומרא בעלמא, ולכן כתב שבמקום שאין מנהג להחמיר יש להעמיד על הדין. ובאופן זה ביאר את מה שכתב מ"ב (סקכ"ג) בשם החיי אדם שאם דרכו בעניבה, ובלא כוונה נקשר, נעשה כקשר שעומד להתירו בכל יום, ומותר אפילו שלא במקום צער או מצווה, והיינו כיוון שנעשה הקשר שלא בכוונה הרי דלא ניחא ליה, ואין זה נחשב קשר של קיימא.

ובאמת שהברכ"י (סק"א, הובאו דבריו בשע"ת) כתב: בגלילותינו פשט המנהג לקשור שני קשרים בחגורתו אשר במתניו שאינו של קיימא והוא של הדיוט ולית דחש לה אלא מיעוטא דמיעוטא דבטלו במיעוטייהו. וכן פסק הגר"ע יוסף בספרו חזון עובדיה (ח"ה עמ' נז-סב) להקל לקשור קשר כפול אפילו לכתחילה (ובלבד שלא יהיה לקיימא).

קשר אחד, וקשר אחד בראש החוט

במשנה (שבת עג.) נאמר שהתופר שתי תפירות חייב. וביארה הגמרא (שבת עד:) שמדובר שקושר את שני ראשי החוט, שאלמלא כן אינו מתקיים. וכתב הר"ן (לב: ד"ה התופר) ומכאן למד רבינו אליעזר ממיץ (יראים סי' רעד) שהקושר קשר אחד בעלמא לא מחייב, כיוון שאין הקשר מתקיים. וכן כתב סמ"ג (לאוין סה יד ע"ד ד"ה התופר): מדקדק רבינו אליעזר ממיץ למה אין תופר שתי תפירות חייב גם משום קושר, שהרי אין מתחייב אלא אם כן קשרן, ופוסק מכאן שאין נקרא קשר של קיימא אלא אם כן עשה קשר על גבי קשר. אמנם יש קשרים שמתקיימים בקשר אחד, כגון שקושר חבל אחד בראש ואינו קושר שני ראשיו וכיוצא בזה ודאי נחשב קשר של קיימא אף בקשר אחד עכ"ל הסמ"ג. וכן כתבו הגהות מיימוניות (פ"י אות י) ומרדכי (סי' שפו) שקשר אחד שאינו בראש החוט אינו נחשב קשר כי אינו מתקיים.

אומנם הרמב"ן (שבת עד:) פירש שמה

---

10 מפשט השל"ג משמע שדווקא אם הוא מהודק היטב יש לאסור. אבל בפס"ת (סק"ה) משמע שהחומרא בקשר ע"ג קשר היא אפילו כשאינו מהודק היטב, אלא שדינו קל מאם הוא מהודק היטב, ולכן יש להתיר לקושרו אם עומד להתירו ביומו. וסברה זו כבר כתבה שו"ת רב פעלים (ח"ב סי' מד), וביאר שמה שכתב השל"ג 'הדק היטב' היינו דווקא בקשר א', ואילו בב' קשרים זה על זה חוששים שמא הוא נחשב מעשה אומן אפילו אם אינו אלא מהודק קצת. ואולם יל"ע, הרי בלא שהוא מהודק אין כלל מקום לסבור שהוא מעשה אומן, ובנוסף מדובר כאן בקשר אחד בלבד, וקיי"ל שקשר א' אין איסור כלל לעשותו. וכן כתב בחזון עובדיה (שם עמ' ס) ועפ"ז דחה דברי הרב פעלים. וגם בשמירת שבת כהלכתה (פט"ו הלכה נה) התיר לקשור קשר כפול העומד להתירו ביומו, כל שאינו בגדר קשר אמיץ, ולכן מותר לאישה לקשור את מטפחת הראש שלה בקשר כפול רופף, אם היא רגילה לפותחו בכל יום.

11 שהרי נאמר שקושרת אישה מפתח חלוקה, ועל כרחך מדובר בקשר על גבי קשר, דאילו קשר א' אינו קשר כלל. וניתן להביא עוד ראיה ממרדכי (הלכות ציצית סי' תתקמ) שכתב בעניין המובא בגמרא שבת (קיג.) חבל דלי שנפסק לא יהא קושרו אלא עונבו, שר"צ פירש שהוא קשר ועל גביו עניבה. ומוכח שכל עוד אין שני קשרים זה על זה לא מיקרי קשר כלל. ואע"ג שר"ת שם חלק ע"ז, בסוף חזר והודה לו, כמבואר שם [אלא שניתן לדחות זאת, כיוון שי"ל שדווקא לחומרא חזר והודה לו, אך לקולא להתיר לקשור כן בשבת ליכא ראיה. וכן מבואר בגיליון מרדכי שציינו אליו בהגהות והערות הנדפס על הטור שם].

שנאמר 'קשרן' גבי ב' תפירות לאו דווקא הוא, אלא שהרכיבן זה על גב זה ושזרן ביד לקיים התפירה. ומשמע מדבריו שאם קשר חייב אע"פ שהוא קשר אחד בלבד. והביאו הריטב"א (עד:), והוסיף שעוד יש לפרש כגון שקשרן על מנת להתיר אחרי כן, דמשום קשירה ליכא אבל משום תפירה איכא, כיוון שהיא מתקיימת עכשיו. ע"כ. ומדבריו אלה משמע שגם הוא סבור שחייב אפילו על קשר אחד בלבד [כך העירני הרב אהרון כהן שליט"א].

להלכה: כתב הרמ"א שאם עשה קשר אחד בראש חוט או משיחה דינו כב' קשרים ואסור לקושרו. אבל קשר אחד בלבד בלא עניבה על גביו אינו נקרא קשר כלל ומותר לקשרו ולהתירו אפילו אם עומד להתקיים לעולם (גר"ז סע' ג). יסוד הכל הוא דאין הדבר תלוי במספר הקשרים זה על זה, אלא אם הקשר הוא קשר אמיץ שאינו ניתר מעצמו או לא, ובזה יובנו דברי הרמב"ם (פ"י ה"ח), שיובאו להלן עמוד 37, שהפותל חבלים חייב אע"פ שמדובר בקשר אחד.

אף על פי שמותר לקשור קשר אחד, כתב בשו"ת מהרש"ם (ח"ו סי' לד) שאסור להוסיף עליו קשר נוסף על מנת לעשותו כפול. והביא ראיה משבת (קד:) שהכותב אות אחת והשלימה לספר, ארג חוט אחד והשלימה לבגד, חייב. ובשמירת שבת כהלכתה (פט"ו הלכה נד) כתב שאסור להוסיף קשר על הקשר הכפול הקיים כדי להדקו (אומנם בהערה שם מביא שהסתפק הגרש"ז בכך, דאפשר שלא עשה כלום בזה).

התרת קשר כפול במקום צער

כתב הרמ"א שבמקום צער לא גזרו על התרת קשר כפול. ואומנם המג"א (סק"ו) הביא מספר הזיכרונות שהחמיר אפילו במקום צער, אבל שאר האחרונים הקלו כרמ"א. אך בעניין **קשירת** קשר כפול במקום צער, הביא בשמירת שבת כהלכתה (פט"ו הערה קע) מספר מנורה הטהורה שדווקא להתיר במקום צער שרי אך לא לקשור, ורמ"א דווקא קאמר.

ד. קשירה לצורך מצווה

זה השולחן

ולצורך מצווה, כגון שקושר למדוד אחד משיעורי התורה, מותר לקשור קשר שאינו של קיימא (במ"ב סקי"ג אסר בזה, ובפס"ת כתב שהמקל אף על ידי ישראל יש לו על מי לסמוך). שו"ע שיז, א

סביב לשולחנך

שנינו במשנה (קנז.): ומדבריהם למדנו שפוקקין ומודדים [-את המקווה] וקושרין בשבת. והבינו הרמב"ם (פ"י ה"ו), הטור וב"י דהיינו שמותר לקשור לצורך מצווה קשרים שאיסורם מדרבנן, כלומר קשר אומן שאינו של קיימא או קשר של קיימא שאינו מעשה אומן (מ"ב סקי"ב-ג). וכן פסק בשו"ע (שיז, א). ובשו"ת אבני נזר (סי' קע"ט) הקשה מאי שנא שבות זה שהתירו במקום מצווה, ובשו"ת שבט הלוי (ח"ח סי' קעג) כתב דאפשר שקשר שאיסורו דרבנן אינו שבות ממש אלא גזרה.

אבל בספר בית מאיר הוכיח שלרש"י והתוספות (קכו: ד"ה ומדבריהן) וברטנורא אין היתר לקשור קשרים דרבנן אפילו במקום מצווה, ומה שהתכוונו במשנה שם הוא לומר שאין בזה משום עובדין דחול. והעתיקו המ"ב (סקי"ג). אבל הערוך השולחן (סע' י) והגר"ז (סע' ד) ועוד אחרונים סתמו כשו"ע, ולכן כתב בפס"ת (סק"א) שהמיקל אף על ידי ישראל יש לו על מי לסמוך.

ה. אופני היתר נוספים לקשירה

זר זהב סביב

קשר שיכול להתירו באחת מידיו

י"א שקשר שיכול להתירו באחת מידיו אין חייבים עליו, ואין הלכה כן.

לעיל הובאו דברי המשנה (קיא:) ובה מבואר שלדעת ר"מ כל קשר שיכול להתירו באחת מידיו אין חייבין עליו. יש מהראשונים (ריטב"א קיב., שבולי הלקט סי' קכד) שסוברים שר"מ לא חולק על ת"ק, וממילא הלכה כדבריו. ויש ראיה לזה גם מהתוספתא (פי"ג הט"ז). אבל רוב הראשונים (רמב"ם ורע"ב בפה"מ פט"ו משנה א, מאירי, וכן הדרכי משה סק"ב תמה על השה"ל שהביא התוספתא דאתיא כר"מ) סוברים שר"מ חולק על ת"ק, ואם כן אין הלכה כדבריו, כמו שהעיר הביאור הלכה (ד"ה הקושר), וכן נפסק למעשה בשו"ע (שיז, א) ומ"ב (סק"א). ולכן, קשר של קיימא אסור לקשרו אפילו אינו מהודק ויכול להתירו באחת מידיו (מ"ב שם). ולחילופין, קשר שאינו של קיימא אין חייבים עליו אפילו הוא חזק שאינו יכול להתירו באחת מידיו (ביה"ל שם).

—

זר זהב סביב

חבל רעוע

י"א שאם החבל רעוע ועתיד להינתק, אף אם קושר לקיימא אינו חייב מהתורה. ואין הלכה כן.

הרב המגיד (פ"י ה"ג) הביא מהראב"ד שאם קשר בחבל של גמי, נחשב הקשר אינו של קיימא. ומשמע מדבריו שכיוון שהחבל עשוי מגמי ולא יחזיק מעמד זמן רב, אזי אף אם קשרו לקיימא אינו חייב עליו. והרב המגיד כתב עליו שזה תמוה, משום שהגדרת קשר של קיימא אינה תלויה באיכות החבל אלא במהות הקשר ולכמה זמן מתכוונים לקשור אותו, ולדבריו [-של הראב"ד] אין קשר של קיימא אלא בדבר חזק הרבה שיעמוד זמן וזמנים. עכת"ד הרב המגיד. וכן משמע מסתימת שאר הפוסקים. אומנם בשו"ת אבני נזר (סו"ס קע"ח) הביא סיוע לדברי הראב"ד מרש"י (קנז: ד"ה בגמי) שכתב: ולהכי נקט גמי, שראוי למאכל בהמה ולא מבטל ליה להיות קשר של קיימא, "דמנתק כשיבש". עכ"ל [וכתב האבני נזר שהוא ק"ו, ומה קשר שמתקיים בעצמו ורק רוצה לפותחו לא חשיב של קיימא, כל שכן המתייבש ומתנתק מאליו. אבל בשו"ת שבט הלוי (ח"ח סי' קעג) דחה הק"ו, דכיוון שבזמן שקשר הייתה כוונתו לזמן ארוך, הרי שמצד מלאכת הקושר קיים התנאי של הכוונה לאיסור, ולכן אין להשוות ביניהם. ועוד כתב בשו"ת שבט הלוי (ח"א סי' קה) דרש"י לא הקל בחבל גמי ממש אלא רק בקשר הנעשה מגמי]. ועכ"פ, להלכה פסקו שאר הראשונים כהרב המגיד הנ"ל, ועל כן הקושר קשר של קיימא חייב אף אם החבל אינו מתקיים לעולם.

—

זר זהב סביב

קשירה בחבל הראוי למאכל בהמה

יש מי שאומר שמותר לקשור כל קשר אם עושה כן בחבל הראוי למאכל בהמה, אבל אין הלכה כן.

מובא בגמרא (שבת קיב.):

רבי ירמיה הוה קאזיל בתריה דרבי אבהו בכרמלית, איפסיק רצועה דסנדליה. אמר ליה: מאי ניעבד לה, אמר ליה: שקול גמי לח דחזי למאכל בהמה וכרוך עילויה. אביי הוה קאי קמיה דרב יוסף, איפסיק ליה רצועה. אמר ליה: מאי איעביד ליה, אמר ליה: שבקיה. מאי שנא מדרבי ירמיה. התם לא מינטר, הכא מינטר. והא מנא הוא, דאי בעינא הפיכנא ליה מימין לשמאל. אמר ליה: מדקמתרץ רבי יוחנן אליבא דרבי יהודה, שמע מינה הלכה כרבי יהודה [שסבר שאין שברי כלי מיטלטלים אלא אם עושים מעין מלאכתן הראשונה (שבת קכד:)].

בדברי הגמרא הנ"ל נזכרים ב' דינים שונים:

א. היתר קשירה: התירו לקשור רצועת סנדל שנקרע בדבר הראוי למאכל בהמה (גמי לח), אם הוא נמצא במקום שלא מינטר. אך במקום דמינטר, כגון בחצר, אסור לקשור.

ב. איסור טלטול: רב יוסף סובר שהלכה כר' יהודה, שאומר שאין לטלטל שברי כלים אלא אם עושים מעין מלאכתם הראשונה, ולכן אסר לטלטל הסנדל הנמצא בחצר. ורק במקום שלא

מינטר, ככרמלית, התיר רב יוסף לטלטלו על ידי נעילה ברגלו.

דברי הרמב"ם והקושיות עליו

כתב הרמב"ם (פ"י ה"ד) וזו לשונו: כל שראוי למאכל בהמה מותר לקשור אותו בשבת, לפיכך אם נפסקה רצועת סנדלו בכרמלית, נוטל גמי לח הראוי למאכל בהמה וכורך עליו וקושר הגמי. נשמטה לו רצועת מנעל וסנדל או שנשמט רוב הרגל, מותר להחזיר הרצועות למקומן, ובלבד שלא יקשור עכ"ל.

דברי הרמב"ם מוקשים משני פנים:

א. מדברי הגמרא משמע שהקשירה נעשתה בגמי לח רק בגלל היותו ראוי למאכל בהמה ושלכן אינו אסור בטלטול, ואין זה דין בקשירה אלא בהיתר טלטולו. ואילו מלשון הרמב"ם שכתב "כל שראוי למאכל בהמה מותר לקשור אותו בשבת" משמע שבגמי לח אין איסור קשירה כלל, ולא מובן מדוע.

ב. הרמב"ם לא העתיק כלל את דברי רב יוסף שאסר לטלטל הסנדל בחצר, ולכאורה מובן מדוע השמיטו, שהרי בפרק כה פסק שאין הלכה כר' יהודה. אבל מאידך, מלשונו בתחילת ההלכה שכתב שנפסקה רצועת מנעלו "בכרמלית", משמע שבחצר אסור לטלטל הסנדל. וזו לכאורה סתירה בדבריו.

הסוברים שרמב"ם מתיר קשירה בקשר הראוי למאכל בהמה

הרב המגיד (שם) הרגיש שרמב"ם השמיט את דברי רב יוסף שאסר טלטול המנעל בחצר, וכתב על זה: ואולי דעתו כדעת קצת מפרשים שסוברים דהא דרב יוסף אתיא דלא כהלכתא, שסובר שכלי שנשבר אינו ראוי לטלטלו אלא אם עושה מעין מלאכתו הראשונה וכר"י, ואין הלכה כן, וכמו שיתבאר בפרק כה. עכ"ל. בפשטות, נראה שבא הרב המגיד לומר רק שאין הלכה כרב יוסף, ושמותר לטלטל המנעל בחצר.

אבל הלחם משנה (שם) דייק מדברי הרב המגיד, במה שכתב שאין הלכה כרב יוסף, שכוונתו לומר שאיסור הקשירה הנזכר בגמרא אינו אלא מחמת איסור הטלטול, ולכן, לדידן דקיי"ל שאין הלכה כר' יהודה, אין איסור קשירה כלל. ומדבריו יוצא שאין איסור כלל לקשור הגמי הלח אפילו אם קושר קשר של קיימא. לפי ביאור זה ניתן להבין גם מניין למד הרמב"ם שכל הראוי לאוכלי בהמה אין בו משום קשירה. אלא שהבנה זו דחוקה מאוד בלשון הרב המגיד.

ומכל מקום, גם הביאור הלכה (שיז, ה ד"ה עניבה) הבין ברמב"ם כדברי הלח"מ. ובהמשך דבריו, הביא הביה"ל את דברי הרמב"ם באותו פרק (ה"ו) שמותר לקשור קשר שאינו של קיימא לדבר מצווה, והקשה הביה"ל על זה, שהרי במקור הדברים בגמרא (שבת קנז:) נאמר שקשרו את המקדה "בגמי", והרי לפי הרמב"ם גמי אינו אסור בקשירה כלל בגלל שהוא ראוי למאכל בהמה וכנ"ל, ואם כן למה מביאה הגמרא ראיה ממנו לקשרים האסורים מדרבנן שמותר לקשרם במקום מצווה. ולכן נדחק הביה"ל לומר שמדובר בגמי "יבש" שאינו ראוי למאכל בהמה.

יש להוסיף עוד ראיה להבנה ברמב"ם שקשר הראוי למאכל בהמה אינו אסור בקשירה, מהמובא במשנה (קנה.) שמתירין פקיעי עמיר לפני בהמה. ופירש רש"י פקיעי עמיר. קשין של שבלים שאגדן מתירין אותן שיהו נוחים לבהמה לאוכלן: עכ"ל. ולא הזכירו בגמרא ובראשונים שיש בזה משום איסור קשירה, ודנו בזה רק משום שיווי אוכלא או מיטרח באוכלא עבור בהמה. דין זה נפסק בשו"ע (שכד, ד). ואומנם בהגהת הרמ"א (שם) כתב בשם השל"ג (סז. אות א) שלא התירו להתיר את הקשין אלא בקשר שאינו של קיימא, אך בהגהות גרעק"א (שם) תמה על זה, והוכיח מדברי הרמב"ם (פ"י ה"ד) שנזכרו לעיל שמשמע מהם שאין איסור קשירה בדבר הראוי למאכל בהמה. וכתב כן גם בשם מהריק"ש (סו"ס שיז), והוסיף משמו שאפילו אם היה הקשר הנ"ל מעשה אומן, אפילו הכי אין איסור לקושרו ולהתירו.

ביאור הרמ"ך ברמב"ם

אבל הרמ"ך (הובא בכס"מ שם) כתב: הוה ליה למימר אבל בחצר אסור, דילמא מבטל ליה והוי קשר של קיימא. והכי מפרש בגמרא. ואי תימא יטלטלנו, דהא עושה מעין מלאכה, שמא מיירי בחצר שאינה מעורבת ומנטיר לה עכ"ל. נראה מדבריו שהבין דברים כפשוטם: ישנו איסור טלטול מוקצה, וישנו איסור קשירה, ואין קשר בין שני האיסורים. כדי להימנע מאיסור מוקצה הצריכה הגמרא שיהיה החבל מגמי לח, ולעומת זאת איסור הקשירה הינו מחשש דילמא מבטל לה התם, כלומר שאחר הקשירה יימלך וישאיר את הקשר ויתחייב על קשירה מהתורה (וכמו שנזכר בגמרא שבת קיג. גבי דלי שבבור), וקמ"ל שלא גזרו זאת בכרמלית, בגלל שהיא מקום שבו סנדלו אינו שמור. ובכך מיושב מה שכתב הרמב"ם היתר זה "בכרמלית" בלבד. אך אין ללמוד מכאן שאין איסור קשירה בחבל שעשוי מאוכלי בהמה.

וכן ניתן לסייע הבנה זו מדברי הראב"ד (מובא גם בריטב"א, רשב"א ומאירי) שכתב שמדובר בסנדל שמיועד לשימוש של נעילה ודעתו לתקנו על מנת לנועלו, ולכן אינו נידון כשברי כלים בעלמא. ואף לחולקים על ר' יהודה יש לאסור לטלטלו, אלא אם הוא במקום דלא מינטר, ככרמלית, שאז נמלך עליו לנועלו כך רק עד שיגיע לחצר, וכורך עליו גמי לח שהוא ראוי לטלטול לקשרו כעין רצועה עד שיגיע לחצר. ע"ש. ומשמע מדבריו שהיתר קשירת הגמי הוא רק בגלל שלא חששו שיבטלו שם.

שיטת רש"י

במשנה (שבת קנז.) שנינו שקשרו את המקדה בגמי לידע אם יש בגיגית פותח טפח אם לאו, ומזה למדה הגמרא שפוקקין ומודדין וקושרין בשבת.

וכתב רש"י (קנז: ד"ה בגמי לידע) ולהכי נקט גמי - שראוי למאכל בהמה, ולא מיבטל ליה להיות קשר של קיימא, דמנתק כשיבש. ע"כ. אך גם מדבריו אין ברור אם ההיתר הוא מחמת שהחבל ראוי למאכל בהמה, או מחמת דלא מבטל לה התם בגלל שהוא מתנתק מאליו כשהוא מתייבש ובעצם מדובר בקשר שאינו של קיימא (בדומה לביאורו של הרמ"ך ברמב"ם). וכן הביה"ל (שם) הביא מהבית מאיר שפירש בדומה לאפשרות השניה, ע"ש.

הלכה למעשה

כאמור לעיל, מדברי הלחם משנה בדעת הרמב"ם משמע שאין איסור קשירה בחבל הראוי למאכל בהמה, וכן פסקו למעשה הגרעק"א והמהריק"ש. אך להלכה, החיי אדם (כלל כו-כז ס"ח) אסר קשירת חבלים הראויים למאכל בהמה, וכן מסקנת הביאור הלכה (שם), וכן מוכח מדברי הרמ"א (שכד, ד) שנזכרו לעיל, וכן כתב במ"ב (שכד סקי"ב) וציין בשם התו"ש והבית מאיר שעל אף שרמ"א כתב דין זה בתור י"א כו"ע מודים לזה אלא שלא מצא כן מפורש אלא בדברי השל"ג.

—

זר זהב סביב

קשר שחשוב בעיניו לזמן קצר אך אינו מתירו לעולם

יש מהאחרונים שמראים פנים לומר שאם אין לו תועלת בקשר רק לזמן מסוים ואחר כך משליכו לאשפה וכדומה, אינו נחשב לקשר של קיימא, ואף מותר לקושרו. לדעתם, סברה זו נוגעת גם למלאכות: תופר וקורע, בונה וסותר.

בשו"ת מהרי"ל דיסקין (קו"א אות לה) דן לגבי מי שקושר קשר שאין דעתו להתירו אך גם אין לו תועלת בקשר שנעשה. וצידד שאין איסור בקשירה זו, והביא ראיה לזה מיומא (סז.) גבי שעיר המשתלח דתיקנו חז"ל שיקשור גם בין קרניו. ויש להקשות, הרי זהו קשר ש"ק, אלא על כרחך כיוון שאין לו צורך בקשר אינו נחשב קשר זה לקשר של קיימא. וחזר והסתפק דשמא יש לדחות חילוק זה ולומר שעל ידי דחיפת השעיר היה ראוי הקשר להינתק. ע"ש. וכן ערער על ראיה זו בחזון עובדיה (ח"ה עמ' נא-נב) כיוון שאפשר לומר שקשרו קשר הדיוט בלבד, וכפי דעת הרמב"ם שבכה"ג אין בזה איסור תורה, או שקשרו קשר אחד בלבד, אליבא דרש"י וסיעתו. ובכל אופן, יוצא מדבריו שאין ראיה זו משעיר המשתלח מכרעת. ובאמת מצינו גם להיפך, שאגד של לולב חשיב קשר של קיימא (סוכה לג: וברש"י שם ד"ה אוגדו. מ"ב תרנא ס"ק ח), אע"פ שאינו מקפיד שיישאר אגוד גם אחר חג הסוכות.

למעשה, הרבה מהאחרונים מצדדים להתיר בזה: כן היא דעת השמירת שבת כהלכתה (פל"ה הערה סז) בשם הגרש"ז, שו"ת מנחת יצחק (ח"ח סי' כז), שו"ת ציץ אליעזר (חט"ו סי' יז וחט"ז סי' ז וסי' טו). ועיין בשו"ת חוות בנימין (ח"א סי' כח ובמיוחד אותיות ד-ה) שכתב ג"כ כעין זה. ומאידך, מדברי הגר"ע (שם) משמע שמסתפק בזה, ובשו"ת אור לציון (ח"ב פל"ו אות יט) גבי זריקת מזרק חד פעמי, כתב במפורש להחמיר.

כמה דוגמאות שבהן ניתן ליישם כלל זה: קשירת שקית האשפה בקשר כפול עד זריקתה לאשפה. הדבקת הטיטול בלשונית שלו כדי שלא יתפזר הלכלוך שבחיתול עד הבאתו לפח הזבל (שש"כ פט"ו הערה רעג). הדבקת אספלנית על קצות התחבושת כדי להדקה (שש"כ פל"ה הערה סז). הרכבת מזרק חד פעמי. בכל הנ"ל, המשותף הוא שאין מטרת הקשירה, התפירה או ההדבקה להיות שם לקיימא אלא לשמשו לזמן מסוים בלבד.

—

זר זהב סביב

היתר קשירה על ידי גוי

מ"ב (סקכ"ה) - כל קשר שהוא עשוי לזמן ולא לתמידות, אפילו אם הוא קשר אמיץ, יש להקל על ידי אינו יהודי לקשור ולהתיר אם הוא לצורך הרבה, דהוי שבות דשבות.

ו. הפותל חבלים

זר זהב סביב

הפותל חבלים חייב משום קושר, והמפרידם ואינו מכוון לקלקל חייב משום מתיר.

ז"ל רמב"ם (פ"י ה"ח): הפותל חבלים מן ההוצין ומן החלף או מחוטי צמר או מחוטי פשתן או חוטי שיער וכיוצא בהן, הרי זה תולדת קושר וחייב, ושיעורו כדי שיעמוד החבל בפתילתו בלא קשירה, שנמצאת מלאכתו מתקיימת. וכן המפריד את הפתיל הרי זה תולדת מתיר וחייב. והובא במ"ב (סקל"ד). ואומנם בביאור הלכה (שיד, ח ד"ה חותלות) צידד שלרש"י וטוש"ע אין איסור קושר ומתיר כלל בפותל חבלים, ושלכן כתבו גבי חותמות שבכלים וחותלות שמותר לסתור שרשרות החבל, ע"ש, אבל להלכה סתמו האחרונים להחמיר כרמב"ם. וכתב השמירת שבת כהלכתה (פט"ו הערה קעד) שמזה יש ללמוד שהמלפף חוטי ברזל חייב, וכן העושה קשר אחד בדבר שרגילים לקושרו רק קשר אחד חייב.

ואולם, אם אינו עושה כן לקיום יש מתירים, כמובא בשו"ת אור לציון (ח"ב פכ"ט הלכה ב) שמותר ללפף חוט ברזל או סרט פלסטי בראש השקית של ניילון, וכן כתב בשו"ת דברי יציב (או"ח סי' קנב וקנג). ובשו"ת יביע אומר (ח"ט או"ח קח אות קסא) הניח זאת בצ"ע.

סעיפים ב-ז

גזרות חז"ל סביב מלאכת קושר ודין עניבה

ז. שמא יקשור קשר של קיימא

זה השולחן

שו"ע שיז, ב

נשמטו לו רצועות מנעל וסנדל או שנשמט רוב הרגל, מותר להחזיר הרצועות למקומם, ובלבד שלא יקשור. הגה: ודוקא שיוכל להחזירו בלא טורח, אבל אם צריך טורח לזה, אסור דחיישינן שמא יקשור (מ"כ סק"כ – במקום שרגילים לקשור, אסור מחשש שמא יקשור).

סביב לשולחנך

לשון השו"ע לקוחה מהרמב"ם (פ"י ה"ד). וכן כתב מרדכי (סי' שפז) בשם רשב"ם. ומבואר בדבריהם, על פי הנלמד מדברי הגמרא (שבת מח. גבי נתינת מוכין לתוך הכר) דכל זה מיירי דווקא בשיש נקב מתוקן להכנסת הרצועה, דאי לאו הכי אסור הדבר משום תיקון מנא אם יעשה נקב חדש[12].

מדברי הראשונים הנ"ל מבואר שאין לחשוש שמא יקשור הרצועות זו לזו. אבל התוספות (מח. ד"ה הא) למדו דכשם שאסור להחזיר פתח שידה תיבה ומגדל משום גזירה שמא יתקע, כך גם אסור להחזיר רצועות מנעל שמא יקשור. וכן כתבו הרא"ש (פ"ד סי' ה) והטור. וכך פסק המ"ב[13] (סק"כ).

12 יש בזה חילוקים שונים ויבוארו במלאכת מכה בפטיש.

13 יש לציין שהאחרונים (מג"א סק"ט, ט"ז סק"ד) תמהו על דברי הגהת הרמ"א כאן, שהרי אם הנקב צר אסור אפילו במקום שלא יקשור. ואף שהוא רחב, עדיין יש לחשוש שמא יקשור לשיטת התוספות והרא"ש, ולכן כתבו שיש בה ט"ס, עיין מ"ב שם. ועיין ביאור הלכה (ד"ה ודוקא) שדחק לבאר שרמ"א ס"ל שאין חשש שמא יקשור אלא במקום שרגילים כיוון שההכנסה היא בטורח. ודייק זאת מהגמ"ר (פ"ד סי' תנז), מרדכי (סי' שפז) והאגודה (סי' עד). ואגב, יש להעיר על הגרע"י (הליכות עולם ח"ד עמ' רכח) שכתב להחמיר כרמ"א דיש חשש דשמא יקשור, ולכאורה מדוע שביק דברי השו"ע שלקוחים מהרמב"ם שלא חשש לזה. ויל"ע.

סעיפים ד-ז

ח. מקרים שבהם אוסרים הקשירה מחשש שיימלך ויבטלנו שם

פתיחה

אף כשאין איסור תורה בקשירה, כגון שהקשר אינו נעשה לקיימא, אם ישנו חשש שיבטלנו שם ובסופו של דבר יהיה של קיימא[14], אסרו חז"ל לקשרו. אך אם ישנה סיבה שבגינה סביר להניח שלא ישאיר קשר זה על מכונו, התירו לקשור אפילו אם אינו עומד הקשר להתרה תוך יום או ז' ימים, וכן מתבאר בהערה ולהלן[15].

14 ולקמן נביא את המקורות שמהם עולה כן. ולכאורה, יש להקשות: מדוע אם יבטלנו יהיה של קיימא ויתחייב, הרי בכל כה"ג אזלינן בתר שעת עשיית המעשה, וכמו שכתוב בשו"ע (שטז, ו) גבי צידת צבי שאם ישב אחד על הפתח ומילאו, יכול השני לישב בצידו, ואפילו אם עמד הראשון והלך לו אין איסור בישיבת השני כיוון שרק הראשון ביצע את הצידה, וכמו שהעיר מדין זה בשעה"צ (שיט ס"ק ה) לעניין מי שברר אוכל מפסולת בהיתר והותיר. ואם כן, מדוע נשתנתה מלאכת קושר בזה. ושמא יש לתרץ ע"פ דברי ערוך השולחן (סע' יח) שבמלאכת קושר המלאכה היא במחשבתו שתהיה לקיימא, והראיה לזה היא שאם יקשור על מנת להתירו ביומו, מותר, ואם קשר אותו קשר לקיימא חייב, עכ"פ לרש"י ודעימיה. הרי לנו שאין החיוב על 'מעשה הקשירה' בלבד אלא בצירוף 'מחשבת הקשירה' שתהיה על דעת שתהיה לקיימא. וכל שלא קשר כך הרי זה קירוב חוטים בעלמא. ולפי זה ניתן לבאר שכשנמלך על הקשר שיהיה שם לעולם אין זה מתחייב למפרע אלא נחשב כקושר מחדש.

ולפי זה יש לדחוק שזה דווקא אם נמלך עליו לעולם בשבת עצמה, דאילו אם נמלך ביום חול הרי מעשה הקשירה היה בזמן בו הקשירה מותרת בלאו הכי. וצ"ע.

בזה מיושב היטב מה שהחמיר המהרש"ם ח"ו סי' לד (והובא באחרונים) שהמוסיף קשר אחד על גבי קשר שקיים כבר מע"ש, הרי זה חשש חיוב חטאת. ולכאורה אם האיסור הוא על עצם הקשר למה לן לחייבו הרי הוא אינו עושה אלא קשר אחד בלבד וקיי"ל קשר אחד מותר לקושרו ואפילו עומד לעולם (ע' גר"ז סע' ג) ועל כרחך לומר שלא אסרו את הקשר לחוד אלא אסרו את מחשבת הקשירה כשהיא על חיבור שראוי לקרותו קשר.

15 שהרי דליים שאינם קבועים בבור, שנפסק בשו"ע סע' ד שמותר לקושרם אפילו בחבל, ביארו הראשונים (ע' ביה"ל ד"ה שאינם קבועים) דהיינו שעומדים להתירם עד ז"י, ומוכח שההיתר בקשירה במשיחה או אבנט הוא אפילו כשעומד ליותר מזה.

זה השולחן

שו"ע שיז, ד
קשירת דליים הקבועים בבור

קושרין דלי במשיחה או באבנט וכיוצא בו, אבל לא בחבל, והני מילי בדליים הקבועים בבור, אבל דליים שלנו שאינם קבועים בבור אינו קשר של קיימא.

סביב לשולחנך

שנינו במשנה (שבת קיג.): קושרין דלי בפסקיא, אבל לא בחבל, ורבי יהודה מתיר. בגמרא (שם) מבואר שנחלקו ת"ק ור' יהודה אם גוזרים בחבל דגרדי [-של אורגים] דילמא מבטל לה התם או שלא גוזרים, לדעת ת"ק גוזרים ולדעת ר' יהודה אין גוזרים, כי עתיד ליטלו. ופסק הרמב"ם (פ"י ה"ג) כת"ק, וזו לשונו:

וקושרין דלי במשיחה או באבנט וכיוצא בו אבל לא בחבל. והעתיק השו"ע את לשונו כאן, ודלא כהטור שפסק כר"י.

וההיתר במשיחה או אבנט הוא משום דצריך להם ולא מבטל לה התם (רש"י).

ומה שכתב השו"ע "והני מילי בדליים הקבועים בבור", כן כתבו הרב המגיד (פ"ג ה"י), הרשב"א (קיג.) והר"ן (מא. ד"ה וכתבו) בשם התוספות.

—

זה השולחן

שו"ע שיז, ה
קשר עניבה

עניבה מותר, דלאו קשר הוא. הגה: ואפילו אם עשה קשר אחד למטה, נוהגין בו היתר (מ"כ סקכ"ט - בקשר אחד למטה יש להקל דווקא כשעשוי להתיר בו ביום. ובשש"כ פט"ו הלכה נו כתב שבשעת הצורך מותר אף לקשור קשר ע"ג העניבה להדקה), אבל אם הוא לקיימא לזמן מסוים כגון בלולב וכיוצא בזה, אסור לעשות קשר למטה, ומותר רק עניבה בלבד. ורשאי לעשות שתי עניבות זו על גבי זו.

סביב לשולחנך

קשירת עניבה

בגמרא (שבת קיג.) מובא שנחלקו חכמים ור' יהודה אם מותר לקשור עניבה, ופסקו הרמב"ם (פ"י ה"ה) וטור כחכמים הסוברים שעניבה לאו קשר היא, וכן כתב בשו"ע.

קשר ועל גביו עניבה

בב"י הביא ממרדכי (הלכות ציצית תתקמ) שכתב שלדעת ר"ת דווקא אם עשה ב' עניבות זו על זו מיקרי עניבה, אבל אם עשה קשר ועל גביו עניבה מיקרי קשר, ואילו לדעת הר"צ (במרדכי שם) אף קשר ועל גביו עניבה שרי [וע"ש בהגהות והערות שעל הטור שאף שר"ת חזר בו והסכים לר"צ, היינו לחומרא ולעניין קשירת ציצית, אבל לא להקל בקשירה זו בשבת]. וכן כתב האגור המובא בדרכי משה (סק"ג) להתיר קשר ועל גביו עניבה, וכן פסק הרמ"א (כן הוכיח הברכ"י סק"ג מלשון הד"מ שדעתו להקל), וכן הסכימו חלק מהאחרונים למעשה (לבוש, גר"א סקכ"ד).

אבל המ"ב (סקכ"ט) החמיר בזה ע"פ אחרונים אחרים (מג"א סקט"ו, ט"ז סק"ז, אליה רבה סקי"ג) וכדעת ר"ת המובא במרדכי, ולכן התיר עשיית קשר ועל גביו עניבה רק אם הוא עתיד להתירו ביומו,

והוסיף שרק ב' עניבות מותר אפילו לאחר זמן. וכן כתבו הבן איש חי (שו"ת רב פעלים ח"ד סי' כז, בא"ח ש"ב כי תשא אות א) וילקו"י (הלכה יג). גם השמירת שבת כהלכתה (פט"ו הלכה נו) כתב כך, אבל הוסיף שהעושה עניבה ע"ג קשר מותר לו בשעת הצורך לקשור קשר גם ע"ג העניבה להדקה, דלא גרע מקשר כפול שמותר בשעת הצורך (וציין שזה לא כמו שכתב במהדורה הישנה להחמיר בזה).

זר זהב סביב

קשירת ספר תורה בקשר ועניבה על גביו

מעיקר הדין מותר לקשור ס"ת בקשר ועניבה על גביו, אף אם לא ישתמשו בספר עד שבוע ימים.

נושא זה נידון בהרבה ספרים ושותי"ם בדור הקודם, ונציין חלקם: הגאון ממונקאטש (נימוקי או"ח סי' שיז), שו"ת מהרש"ג (סי' ס), שו"ת זיכרון יהודה (או"ח סי' קסט), קצות השולחן (סי' קכג בדה"ש סק"ט). בדבריהם ניתנו הרבה טעמים להצדיק המנהג לקשור את הס"ת בקשר ועניבה אף אחר הקריאה במנחה של שבת, שמאז לא צפויות קריאות נוספות עד ליום שני לפחות, ונציין לעיקריים שבהם: א. סומכים על הרמ"א שהתיר בקשר ועניבה על גביו אפילו עומד לעולם. ב. נחשב כמקום מצווה שבו מותר לקשור אפילו קשר האסור מדרבנן. ג. סומכים על הדעה השנייה ברמ"א סע' א שקשר שנעשה לצורך פחות מז' ימים מותר לקושרו.

וכן דנו בזה באריכות פוסקי זמננו וגם אצלם הנטייה להתיר מעיקר הדין, כמבואר בשו"ת ציץ אליעזר (ח"ז סי' כט) חזון עובדיה (ח"ב עמ' סו-סט) ובשש"כ (פט"ו הערה קפח) בשם הגרש"ז. וכן בארחות שבת (ח"א עמ' שמ) כתב בשם הגרי"ש אלישיב להקל.

—

זה השולחן

שו"ע שיז, ו קשירת חבל בפני הבהמה

קושרים חבל בפני הפרה בשביל שלא תצא, אפילו בב' ראשי הפתח, ולא חיישינן שמא יתיר ראש האחד ויוציאנה דרך שם ויניח ראש השני קשור.

סביב לשולחנך

כן הוא במשנה (שבת קיא:) בשם ר' אליעזר בן יעקב, וכמו שביארה הגמרא (שבת קיב:).

—

זה השולחן

שו"ע שיז, ז
קשירת חבל שבפרה ובאבוס

מטלטלין חבל של גרדי לקשרו באבוס ובפרה, ולא חיישינן שמא יתיר ראש האחד ויניח ראש השני קיים, אבל חבל דעלמא לא; והני מילי לקשרו באבוס ופרה; אבל אם היה קשור באבוס ורוצה לקשרו בפרה, או אם היה קשור בפרה ורוצה לקשרו באבוס, מותר בכל חבל.

סביב לשולחנך

בגמרא (שבת קיג.): אמר רבי אבא אמר רב חייא בר אשי אמר רב: מביא אדם חבל מתוך ביתו וקושרו בפרה ובאיבוס. איתיביה רבי אחא אריכא דהוא רבי אחא בר פפא לרבי אבא: חבל שבאיבוס קושרו בפרה ושבפרה קושרו באיבוס, ובלבד שלא יביא חבל מתוך ביתו ויקשור בפרה ובאיבוס - התם חבל דעלמא, הכא - חבל דגרדי. וכתבו התוספות (ד"ה התם) שלא גזרו בחבל דגרדי אטו חבל דעלמא כיון שאף בחבל בעלמא לא שכיח לקשור פרה בקשר של קיימא. והביאו המ"ב (סקל"א). ובחבל שבפרה קושרו באבוס וכו' שמותר בכל חבל, טעמו הוא שמסתמא אותו הקשר שהיה כבר מניחו להיות קשור ומתיר ראש השני (מ"ב סקל"ד בשם ב"ח). רש"י (ד"ה וקושרו) ביאר דכל החשש הוא משום דילמא מבטיל לה התם, וכמו החשש לעיל מיניה בקשירת דלי לבור (ודווקא בקשר שבפרה ובאבוס יש לחשוש לזה, דאמרינן שרוצה שתהיה הפרה קשורה שם לעולם, אבל כשהיה הקשר קשור בא' מהם בלבד, גלי אדעתיה דאין כוונתו שתהיה שם אלא לפי שעה. ב"י). אבל הרמב"ם (פ"י ה"ג) וטור ביארו שמלבד החשש של שמא יימלך, גם משום טלטול נגעו בה (וחבל דגרדי מוכן הוא לשימוש ואינו מוקצה. וכן ההיתר של חבל שהיה קשור בפרה קושרו באבוס, הוא משום שעל ידי שהיה קשור בפרה הרי ייחדו לשימוש. ב"י). והשו"ע (שיז, ז) כתב כדברי הטור. [ועיין אליה רבה (סקט"ו) שהוכיח שאף הרמב"ם וטור מודים[16] לפירוש רש"י. והביא דבריו המ"ב (ס"ק ל"ג)].

16 והביא ראיה מהתוספתא (פי"ג הי"ז) דסתם חבל שרי בטלטול, ואף הרמב"ם וטור מודו לרש"י בזה. ומה שכתבו "מטלטלין חבל של גרדי" הוא מפני שהיתה הו"א שהוא מוקצה למלאכתו ואסור בטלטול, קמ"ל שמותר.

מלאכת מתיר

ט. התרת קשרים בשבת – הגדרות כלליות

זה השולחן

וכן לענין התרתו דינו כמו לענין קשירתו. **רמ"א שיז, א**

סביב לשולחנך

שנינו במשנה (שבת קיא:): וכשם שהוא חייב על קישורן כך הוא חייב על היתרן. ופרש"י: כדילפינן (שבת עד:) מציידי החילזון, שנצרכין לפרקים להתיר קשרי רשתות הקיימות, כדי לקצרן או להרחיבן. וכתב הרמב"ם (פ"י ה"ז): כל קשר שחייבין על קשרו כך חייבין על התירו, וכל קשר שהקושר אותו פטור כך המתיר אותו פטור, וכל קשר שמותר לקשרו כך מותר להתירו. עכ"ל. וכ"כ המ"ב (סק"ז).

זר זהב סביב

נחלקו הראשונים אם בעינן מתיר על מנת לקשור כדי להתחייב או שמא כל שמתיר על מנת לתקן חייב. ומסקנת הביאור הלכה להחמיר בזה.

תוספות (עג. ד"ה הקושר, עד: ד"ה שכן) הוכיחו שלרש"י חיוב מתיר הוא אפילו אם אין כוונתו לקשור דווקא, אלא כל שיש תיקון בהתרתו חייב, ואילו לר"ח דווקא אם מתיר על מנת לקשור חייב. הרא"ש (פ"ז סי' ב וסי' ו) הסכים לר"ח, וכתב דכשאינו מתיר על מנת לקשור לא הוה דומיא דמשכן, ששם היו ציידי חילזון מתירים וקושרים. והב"י (סו"ס שי"ז) הביא דבריהם וכתב דמדרבנן לכו"ע אסור. אבל התפארת שמואל (שם סק"ז) הוכיח מסתימת הרמב"ם וסמ"ג שהמתיר חייב אפילו כשהוא לא על מנת לקשור, ודחה ראיית הרא"ש מהמשכן, מטעם דמתיר מלאכה בפני עצמה היא, וממילא כל שיש תיקון בהתרה נכלל בחיוב זה. וכך החמירו הקרבן נתנאל (שם סק"מ) והביאור הלכה (שיז, א ד"ה דינו).

י. ניתוק והפקעת קשר

זר זהב סביב

כל קשר שמותר להתירו, אם אינו יכול להתירו מותר לנתקו אם הוא לצורך. ואין לעשות כן בפני עם הארץ, שלא יבוא להקל יותר.

כן כתב המ"ב (סק"ז) בשם הרש"ל. אומנם עיין שו"ע ורמ"א (שיז, ג) ובמ"ב (סקכ"ג) שיש מקרים שבהם יש בהתרת הקשר או ניתוקו איסור משום מכה בפטיש, והכלל העולה מדבריהם הוא שאם הקשר הנ"ל נקשר בידי אומן בשעת מלאכתו, אפילו אם היה זה אחר שכבר נגמר הכלי, יש בהתרתו זו משום מכב"פ. ולכן אין לפתוח קשר שקשר האומן את בית הצוואר, אפילו אם בית הצוואר כבר נפתח מקודם. אבל שאר קשירות שנקשרו אחר שנגמר כבר הכלי אין בפתיחתם או בניתוקם משום מכב"פ. ויבואר דין זה במלאכת מכה בפטיש.

יא. התרת קשר שאינו עומד אלא להתרה

זר זהב סביב

שק או קופסה שחוט קשור סביבם, וכן אוכל שארוז בחפיסה שקשורה בחוט, מותר להתיר את הקשרים, ואם אי אפשר להתיר מותר לנתק בדרך קלקול.

בגמרא (שבת מח.) מובא שמתירין בית הצוואר מקשר שקשרו כובס. והובא דין זה בשו"ע (שיז, ג), ונימק זאת השו"ע בכך שקשר זה אינו של קיימא. ויש להקשות, מדוע אינו נחשב של קיימא, הרי הכובס קשרו שלא על מנת להתירו ביומו. ובמ"ב (סקכ"א) הרגיש בזה, וכתב בשם הלבוש שאינו עשוי להתקיים אלא עד שייקחנו בעה"ב לביתו. ואף שציין גם לדברי הט"ז (סק"ה) שתירץ שמדובר בעומד להתירו ביומו, מכל מקום כתב זאת רק בתור י"א, ומשמע שמעיקר הדין דעתו להקל, וכן כתב בשמירת שבת כהלכתה (פ"ט הערה ס). ובטעם הדבר, כתב שמירת שבת כהלכתה (שם) בשם הגרש"ז שכיוון שהוא אינו ראוי להשתמש בעוד הקשר שם, חשיב כעומד להתיר לאלתר. והוסיף שם שלא אסרו להתיר קשר שאינו של קיימא אלא כשהוא עומד לחזור ולקושרו שוב, ולא בקשר שעומד להתרה בלבד. עוד כתב שם שאף הט"ז יודה אם מנתק בדרך קלקול, כשם שמותר לקרוע עור שעל פי חבית (כמובא במ"ב שיד ס"ק כה).

יב. התרת קשר על ידי גוי

זר זהב סביב

מותר לקשור או להתיר על ידי גוי כל קשר שהוא עשוי לזמן ולא לתמיד, אם יש בדבר צורך הרבה.

כן כתב מ"ב (סקכ"ה). היתר זה הוא אפילו אם הקשר אמיץ. וטעם ההיתר הוא דהוי שבות דשבות.

